

נייר עמדה לקראת דיון בוועדת הפנים והגנת הסביבה בעניין תפקידה של קרן הניקיון ותרומתה לטיפול בפסולת

קרן הניקיון הוקמה לפי חוק שמירת הניקיון – התשמ"ד – 1984.

מטרות העל של הקרן מוגדרות בסעיף 10 (ב) לחוק:

לרכז אמצעים כספיים לשמירה על איכות נאותה של הסביבה ובכלל זה שמירה על הניקיון, מניעת השלכת מניעת שילוט בלתי חוקי ועבירות לפי חוק החומרים, פסולת וטיפול בפסולת, מיחזור, מניעת מפגעים "המסוכנים, הגנה על הסביבה ושיקומה, ויישום חוק מניעת מפגעי אסבסט ואבק מזיק וקידום מטרותיו

הנהלת הקרן כולל שבעה חברי הנהלה, בהם שלושה עובדי המשרד, שני נציגי האוצר ושני נציגי ציבור.

הכנסות הקרן עד לשנת 2007 היו בעיקר מקנסות ניקיון, משנת 2001 נוספו קנסות על אי עמידה בחוקי הפיקדון. מיולי 2007 נוספה לקרן גם הכנסה משמעותית מהיטל ההטמנה. ומינואר 2017 נכנסה לקרן גם הכנסה מהיטל השקיות.

לאחרונה נשמעות אמירות כאילו הכספים בקרן הניקיון הן של הרשויות המקומיות בעיקר מפני שהן ממנות את הסעיף המשמעותי בקרן של היטל ההטמנה. לפיכך נדגיש כי היטל ההטמנה הוא קנס לכל דבר ועניין ומטרתו המקורית הייתה לעודד את הרשויות המקומיות לקדם מהלכים לצמצום הפסולת הנוצרת במקור ולקדם מיזמים שיקדמו מיחזור. לומר כי הכספים בהיטל ההטמנה שייכים לרשויות המקומיות הנה כמו להגיד שמי שזרק בדל סיגריה ברחוב וקיבל קנס אזי אלו הכספים שלו. או שיצרני המשקאות שלא עמדו ביעדי חוק הפיקדון וקיבלו קנס אזי הכספים האלו הם שלהם. לפיכך יובהר כי הכספים בקרן הניקיון שייכים לציבור ומטרתם לקדם את מטרות הקרן לטובת הציבור והסביבה תוך צמצום הפסולת במקור, צמצום ההטמנה והגדלת המיחזור. (מיחזור בהקשר זה מבחינתנו הוא אמצעי לצמצום ההטמנה ולא מטרה בפני עצמה, המטרה הראשית היא צמצום הפסולת במקור).

היטל ההטמנה לא הצליח להשיג את מטרותיו ולאורך השנים הרשויות המקומיות מקבלות אותו כגזרה שאין מה לעשות איתה. מעטות הרשויות שאכן נטלו יוזמה וקידמו מהלכים לצמצום הפסולת במקור והגדלת המיחזור. רשויות אלו לא מקבלות מספיק עידוד ותמיכה מהמדינה.

בשנת 2020 הוכנה במשרד להגנת הסביבה תוכנית אסטרטגית לצמצום הפסולת במקור. תוכנית זו לא זכתה להמשכיות בצורת תוכניות מפורטות ומהלכים לביצוע.

דרך הוצאת הכספים מהקרן היא במתכונת של קולות קוראים. קולות קוראים אלו פועלים כמו מכרז בין יזמים או רשויות מקומיות. בקרב הרשויות המקומיות ההתמודדות עם קולות קוראים היא לא דבר פשוט וכך אנו פוגשים כמעט שוב ושוב באותן רשויות המגיעות לשלבי הגמר בקולות הקוראים.

ריכוזיות תחום הפסולת – המשרד להגנת הסביבה ערך במהלך שנות ה-90 ותחילת שנות ה-2000 מהלך מרשים של סגירת כ- 500 מטמנות ברחבי הארץ. כיום פועלות בישראל תשע מטמנות מאושרות. מטמנות אלו נמצאות בידיהם של גופים מעטים השולטים בתחום הפסולת בישראל. על פיהם יישק דבר.

חלק מכספי היטל ההטמנה לא מגיע כלל לקרן הניקיון – תשלומי הרשויות המקומיות המפנות פסולת לתחנת מעבר ומשלמת את כספי היטל ההטמנה לא בהכרח מגיעים לקרן הניקיון אם הפסולת למשל עברה למיחזור או אם תשטיפי הפסולת הועברו למערכת הביוב. בתחנות המעבר קוראים לכספים אלו דמי טיפול בפסולת. בפועל מדובר בגביית היטל הטמנה במנגנון שמעביר כספי ציבור לכיסים פרטיים במסווה של טיפול בפסולת.

נתוני הממ"פ לא שקופים לא לציבור, לא לכנסת ולא למנהלי קרן הניקיון. בנתונים אלו יש מידע רב שניתוח מקצועי של הנתונים יוכל לשפוך אור על נושאים רבים הקשורים לטיפול בפסולת בישראל.

בניתוח של כלל הנתונים העומדים לנגד עיינינו ניתן לראות כי המטרות של קרן הניקיון הן גדולות וחשובות, כספים בקרן יש אך חסרה היכולת ליישם את המדיניות.

אנו קוראים לועדה הנכבדה לדרוש את אימוץ הצעדים הבאים:

1. **קידום זרוע ביצועית לקרן.** זרוע שתקדם את החלטות הקרן בפועל. זו יכולה להיות חברה ממשלתית או רשות פסולת ארצית או כל מנגנון שימצא כמתאים ליישם הלכה למעשה את החלטות הנהלת קרן הניקיון.
2. **ביזור משק הפסולת ויצירת תחרותיות בין שחקנים נוספים בשוק.** זאת ניתן יהיה לעשות בין השאר על ידי עידוד הרשויות המקומיות לקדם מיזמים באופן עצמאי.
3. **חיזוק המשטרה הירוקה והידוק האכיפה על משליכי פסולת.** את זאת לבצע גם באמצעות יישום אמצעים טכנולוגיים על רכבי פינוי ואיסור להתקשר עם מפנה פסולת שאין לו רישיון עסק כחוק שלפי רישיון זה הוא חייב להתקין אמצעי בקרה אלקטרוניים על רכבי הפינוי.
4. **לעודד רשויות מקומיות** לקדם מיזמים של צמצום פסולת במקור באמצעות העברת מענקים בצורה ישירה ולא באמצעות קולות קוראים.
5. ליישם את **התכנית האסטרטגית** של המשרד לצמצום הפסולת במקור.